

راهنمای طراحی فضاهاى شهری

محقق : دکتر جهانشاه پاکزاد

www.kebab.ir

سرشناسه : پاکزاد، جهانشاه، ۱۳۳۸ - . محقق
عنوان و پدیدآور : راهنمای طراحی فضای شهری در ایران / محقق جهانشاه پاکزاد؛ کارشناسی و بازنگری حسین اسدی خوانساری، زیر نظر شورای حوزه
معاونت شهرسازی و معماری وزارت مسکن و شهرسازی
وضعیت ویراست : (ویراست ۲)
مشخصات نشر : تهران: شرکت طرح و نشر پیام سیما، ۱۳۸۵.
مشخصات ظاهری : ۴۵۸ ص: مصور، جدول.
شابک : 964-94764-5-8
یادداشت : فیبا
یادداشت : کتابنامه: ص. [۴۴۹ - ۴۵۸].
موضوع : فضا در معماری -- ایران.
موضوع : فضاهای عمومی -- ایران.
موضوع : شهرسازی -- ایران.
شناسه افزوده : ایران، وزارت مسکن و شهرسازی، معاونت شهرسازی و معماری. شورای انتشارات.
رده بندی کنگره : ۱۳۵۸ آر ۲ / پ ۹۲۴۷ / NA
رده بندی دیویی : ۷۱۱/۴۰۹۵۵
شماره کتابخانه ملی : ۸۵-۲۸۴۳۰

زیر نظر شورای انتشارات: شهلا مالک - مصطفی کیانی- داود دانشیان

محقق: پاکزاد، جهانشاه
دکترای طراحی شهری
کارشناسی و بازنگری: اسدی خوانساری، سید حسین
کارشناس ارشد معماری

همکاران تحقیق:

ترابی، مرضیه
ترکزاده، نغمه
حسینیون، سولماز
فاروقی، محمدرضا
قاراییگی، افسانه
قاسمی، مروارید
کارشناس ارشد معماری - و طراحی شهری
کارشناس ارشد طراحی شهری و معماری
کارشناس ارشد معماری - دانشجوی طراحی شهری
کارشناس ارشد معماری
کارشناس معماری و کارشناس ارشد طراحی شهری
کارشناس ارشد معماری - دانشجوی طراحی شهری

طراحی اسکیس‌ها: حبیبی، عباس
آماده‌سازی اولیه تصاویر: نادری، نادر - پاکزاد، پویا

طرح روی جلد: کرمانی، سیمیندخت
صفحه آرائی و آماده‌سازی نهایی تصاویر- آتلیه پیام سیما:
سعیدی، علی - موسوی، سیدرضا

تایپ: رسولی نسرانی، معصومه
ویرایش: قربانی، هادی
همکاران دبیرخانه شورای عالی شهرسازی و معماری:
احمدی، ملیحه - لایقی، سیما و با تشکر از ناظر تحقیق آقای مهندس ناصرینیادی

لیتوگرافی: فرارنگ آریا
چاپ: کیانقش
صحافی: فاروس ایران

چاپ دوم - پاییز ۸۵
شمارگان: ۲۰۰۰

ناشر: شرکت طرح و نشر پیام سیما / تلفن و فاکس: ۲۶-۲۲۹۶۵۷۳۳
شابک: ۹۶۴-۹۴۷۶۴-۵-۸

آغاز سخن

بسیاری از ما در مقابل ناملايمات دنياى بيرون به مسكن خود پناه مى بريم و حتى تلاش مى كنيم تا واحد مسكونى خود را تبديل به مأمّن و پناهگاهى براى خود كنيم ولى متوجه نيسٲيم كه در هر صورت جهت تأمین نیازهای روزمره: كار، خورد و خوراك و ... به اجبار از این مأمّن بیرون خواهیم آمد.

در واقع شهروند و واحد مسكونى اش به مثابه يك كليت واحد مى باشند كه توسط محيط پيرامون خود احاطه شده اند. هر چه محيط ناخوشايندتر باشد، انسان منزوى تر شده و خانه برايش مهم تر مى گردد و هر چه محيط پيرامون براى فعاليت و شكوفايى اش آماده تر باشد، او را بيشتر به بيرون از خانه و تعاملات اجتماعى دعوت مى كند.

انسان و محيطى كه در آن زندگى مى كند كليتى تفكيك ناپذير از يكدیگر هستند. يك شهرنشين از زيستگاه و شرايط زندگى اش غير قابل تفكيك است. البته نبايد شهر و فضاهای آن را صرفاً محل سکونت انسان تلقى كرد چرا كه سرگذشت خانوارها و گروه های اجتماعى نيز در این فضاها رقم مى خورد. ميزان پويابى يا سنت گرايى نسل های ساكن در يك شهر تاثير مستقيمى در ميزان موفقيت يا عدم موفقيت، صعود يا نزول، بينش ها و منش های آيندگان آن دارد. ميزان پويابى ساكنين چيزى را به شهر مى بخشد كه به آن 'روح شهر' مى گویند.

شهرهای سابق به خاطر رشد و تغيير و تحول بطنى خود اين حال و هوا را به شهروندان خود منتقل مى كردند. ولى امروزه به دليل بالا رفتن سرعت و جبر زمانه، شهرها ديگر به صورت ارگانيك رشد نمى كنند بلكه مانند يك كالا ساخته مى شوند.

البته اين قانونمندی فقط در مرحله تحقق پذيرى و اجرا صادق است و نه در مرحله طرح و برنامه ريزى! بنابراین ضرورت وجود ضوابط، راهنماها و توصيه های كیفی سازگار با شرايط جديد و بومی براى شهرها به خوبى حس مى شود.

در ايران تدوين اصول و ضوابط طراحی شهری خوانا و روشن بر اساس مطالعات همه جانبه اقليمي، تاريخى، اجتماعى و فرهنگى در آغاز كار است. و اين كتاب حاصل تلاشى است در اين زمينه.

محمد سعیدی کیا

وزیر مسکن و شهرسازی

و رئیس شورای عالی شهرسازی و معماری ایران

مقدمه

فضای شهری قسمتی از بافت شهری است که عموم مردم به آن دسترسی فیزیکی و بصری دارند و بستری است برای فعالیت های انسانی و برقراری تعاملات اجتماعی، فضای شهری صفحه ای است که داستان زندگی جمعی در آن گشوده می شود.

فضاهای شهری در طول تاریخ بشر همواره عرصه اجرای کارکردهای اجتماعی بوده و بسیاری از فعالیت های وابسته به عرصه خصوصی مانند خانواده نیز به عرصه عمومی و فضاهای شهری سپرده شده است. بنابراین نه تنها همراه با سیر تحول جامعه عرصه عمومی شهری به طور روز افزونی پیچیده شده و گسترش می یابد، بلکه فضاهای عمومی و شهری نیز بواسطه همین رابطه توسعه یافته اند و ما امروز با تنوعی از فضاهای عمومی و اجتماعی مواجهیم که کارکردهای اجتماعی در آن ها جاری است. از سوی دیگر فضای شهری بعنوان بستر مکانی کارکردهای اجتماعی در تسهیل این کارکردها نقش اساسی دارد.

در دهه های قبل طراحی این فضاها اهمیت کمتری در شهر داشته ولی امروزه توجه به فضاهای شهری بعنوان یک ضرورت اساسی در برنامه های توسعه شهری حاکی از این است که امروزه مسئولان، کارشناسان و دست اندرکاران حرفه شهرسازی توجه خود را به این مسأله معطوف کرده اند. طراحی فضاهای شهری به این دلیل متولد شد که حرفه های دیگر نظیر برنامه ریزی شهری و معماری در جریان ساخت شهر و فضاهای آن کیفیت محیط را از نظر پنهان داشته اند. در واقع این حرفه با دغدغه خاطر ارتقاء کیفیت محیطی به ساماندهی شهر در عرصه های عمومی و جمعی می پردازد.

عدم دسترسی به راهنمای طراحی کالبدی یکی از مشکلات اساسی طراحی فضاهای شهری محسوب می شد که به یاری خداوند متعال کتاب حاضر در راستای پاسخگویی به این مسأله توسط دکتر جهانشاه پاکزاد تدوین شد. این کتاب انواع توقعات از فضاهای شهری را عنوان کرده و در ارتباط با هر کدام به تدوین راهبرد و سیاست پرداخته است. امید است با انتشار مجدد این کتاب بستری برای تلاش های دیگر در زمینه ساماندهی و ارتقاء کیفیت محیطی فراهم شود.

امیر فرجامی

معاون شهرسازی و معماری

و دبیر شورای عالی شهرسازی و معماری ایران

۱	۱- ورودی ها
۳	۱-۱- توقعات موضوعی از ورودی
۳	۱-۱-۱- تبدیل پذیری
۶	۱-۱-۲- نفوذ پذیری
۸	۱-۲- جدول اهداف، راهبردها و سیاست‌های ورودی
۹	۲- ورودی شهر
۱۲	۱-۲-۱- توقعات موردی از ورودی شهر
۱۲	۱-۲-۱-۱- پذیرندگی
۱۳	۱-۲-۱-۲- خوانایی
۱۴	۱-۲-۱-۲- تشخیص
۱۵	۱-۲-۲- جدول اهداف، راهبردها و سیاست‌های ورودی شهر
۱۷	۱-۲-۳- ضوابط طرح بهسازی و نوسازی ورودی شهر
۲۲	۱-۲-۴- توصیه‌های طرح بهسازی و نوسازی ورودی شهر
۲۳	۳- ورودی محله
۲۴	۱-۳-۱- توقعات موردی از ورودی محله
۲۴	۱-۳-۱-۱- غریب‌ناگز بودن
۲۶	۱-۳-۱-۲- منحصر به فرد بودن
۲۹	۱-۳-۲- جدول اهداف، راهبردها و سیاست‌های ورودی محله
۳۰	۱-۳-۳- ضوابط طرح بهسازی و نوسازی ورودی محله
۳۶	۱-۳-۴- توصیه‌های طرح بهسازی و نوسازی ورودی محله
۳۷	۱-۳-۵- ایده‌های پیشنهادی
۳۹	۴- گره ها
۴۲	۱-۴-۱- توقعات موضوعی از گره
۴۳	۱-۴-۱-۱- سکون
۴۴	۱-۴-۲- تجمع پذیری
۴۵	۱-۴-۳- یکپارچگی
۴۷	۱-۴-۴- جدول اهداف، راهبردها و سیاست‌های گره
۵۰	۵- میدان شهری
۵۰	۱-۵-۱- توقعات موردی از میدان شهری
۵۱	۱-۵-۱-۱- تعین فضایی
۵۲	۱-۵-۲- سبزندگی
۵۴	۱-۵-۳- انعطاف
۵۵	۱-۵-۴- جلوخان
۵۶	۱-۵-۳- جدول اهداف، راهبردها و سیاست‌های میدان شهری
۵۷	۱-۵-۴- ضوابط طرح بهسازی و نوسازی میدان شهری و جلو خان
۶۷	۱-۵-۵- توصیه‌های طرح بهسازی و نوسازی میدان شهری و جلوخان
۶۹	۶- میدان محلی
۷۲	۱-۶-۱- توقعات موردی از میدان محلی
۷۲	۱-۶-۱-۱- آرامش
۷۴	۱-۶-۲- خودمأمی بودن

راهنمای طراحی فضای شهری ■

۲۱۴	۱۲-۴- توصیه‌های طرح بهسازی و نوسازی بولوار
۲۱۶	۱۳- خیابان محلی
۲۱۹	۱-۱۳- توقعات موردی از خیابان محلی
۲۱۹	۱-۱-۱۳- آرامش
۲۲۲	۲-۱-۱۳- خودمانی بودن
۲۲۵	۳-۱-۱۳- ایمنی
۲۲۸	۲-۱۳- جدول اهداف، راهبردها و سیاست‌های خیابان محلی
۲۳۱	۳-۱۳- ضوابط طرح بهسازی و نوسازی خیابان محلی
۲۴۱	۴-۱۳- توصیه‌های طرح بهسازی و نوسازی خیابان محلی
۲۴۳	۵-۱۳- ایده‌های پیشنهادی
۲۴۴	۱۴- کوچه و بن‌بست
۲۴۹	۱-۱۴- توقعات موردی از کوچه و بن‌بست
۲۵۰	۱-۱-۱۴- آرامش
۲۵۲	۲-۱-۱۴- خودمانی بودن
۲۵۳	۳-۱-۱۴- دنجی
۲۵۵	۲-۱۴- جدول اهداف، راهبردها و سیاست‌های کوچه و بن‌بست
۲۵۷	۳-۱۴- ضوابط طرح بهسازی و نوسازی کوچه و بن‌بست
۲۶۷	۴-۱۴- توصیه‌های طرح بهسازی و نوسازی کوچه و بن‌بست
۲۶۹	۵-۱۴- ایده‌های پیشنهادی
۲۷۱	۱۵- پیاده‌راه
۲۸۲	۱-۱۵- توقعات موردی از پیاده‌راه
۲۸۲	۱-۱-۱۵- سرزندگی
۲۸۵	۲-۱-۱۵- انعطاف
۲۸۷	۳-۱-۱۵- ایمنی
۲۸۸	۲-۱۵- جدول اهداف، راهبردها و سیاست‌های پیاده‌راه
۲۹۰	۳-۱۵- ضوابط طرح بهسازی و نوسازی پیاده‌راه
۳۰۰	۴-۱۵- توصیه‌های طرح بهسازی و نوسازی پیاده‌راه
۳۰۳	۱۶- بزرگراه
۳۰۹	۱-۱۶- توقعات موردی از بزرگراه
۳۰۹	۱-۱-۱۶- روان بودن
۳۱۱	۲-۱-۱۶- ایمنی
۳۱۲	۳-۱-۱۶- روزآمدی
۳۱۳	۲-۱۶- جدول اهداف، راهبردها و سیاست‌های بزرگراه
۳۱۶	۳-۱۶- ضوابط طرح بهسازی و نوسازی بزرگراه
۳۲۶	۴-۱۶- توصیه‌های طرح بهسازی و نوسازی بزرگراه
۳۲۸	۵-۱۶- زیرگذر و روگذر برای عبور پیاده و دوچرخه در بزرگراه
۳۳۱	۱-۵-۱۶- ضوابط مشترک طرح بهسازی و نوسازی زیرگذر و روگذر
۳۳۲	۲-۵-۱۶- ضوابط طرح بهسازی و نوسازی زیرگذر
۳۳۶	۳-۵-۱۶- ضوابط طرح بهسازی و نوسازی روگذر
۳۳۹	۴-۵-۱۶- توصیه‌های طرح بهسازی و نوسازی زیرگذر و روگذر
۳۴۱	۱۷- لیه های آب
۳۴۴	۱-۱۷- توقعات موضوعی از لیه آب
۳۴۴	۱-۱-۱۷- مفرح بودن
۳۴۶	۲-۱-۱۷- طراوت
۳۴۸	۳-۱-۱۷- فراغت‌بال
۳۵۱	۲-۱۷- جدول اهداف، راهبردها و سیاست‌های لیه آب
۳۵۳	۱۸- ساحل دریا و دریاچه
۳۵۵	۱-۱۸- توقعات موردی از ساحل دریا و دریاچه

منابع و مآخذ مورد استفاده و چگونگی ارجاع به آنها

در پایان گزارش سطح یک و دو، مآخذی که به صورت مستقیم و منابعی که به طور غیرمستقیم در تدوین تحقیق بکار رفته‌اند، در دو بخش فارسی و لاتین عرضه می‌گردد. قبل از ارائه فهرست‌های مذکور بیان پارامتر توضیحات در خصوص نحوه تدوین آنها و چگونگی ارجاع دادن در متن، به شرح زیر ضروری به نظر می‌رسد:

مراجع تحقیق، در داخل متن و در درون پرانتز، مستقیماً پس از مطلبی که از منبعی اخذ گردیده، مندرج می‌باشد. در صورتی که مطلب مزبور نقل قول مستقیم باشد، داخل گیومه «» قرار گرفته است. در شرایطی که به واسطه تلخیص یا برداشت محتوایی عین جملات موجود در منبع اصلی، در متن منعکس نشده است، تنها به آوردن مرجع درون پرانتز پس از مطلب اقتباس شده اکتفا گردیده است.

محتویات درون پرانتز ارجاع، مشتمل است بر: نام خانوادگی نگارنده، سال نشر منبع و صفحه‌ای که مطلب از آن اخذ شده است. این فرمول در مورد هر دو دسته منابع فارسی و لاتین به صورت زیر به کار رفته است:

(نام، صفحه: تاریخ) (Name, Date: page)

جاهایی که محتویات درون پرانتز ارجاع به لاتین درج گردیده، نشانگر آنست که مطلب نقل قول شده از منبع زبان اصلی استخراج و ترجمه گردیده است. در مواردیکه نگارنده مطلب بیش از یک عنوان از منابع موجود در فهرست را در یک سال به رشته تحریر درآورده در کنار سال مذکور از حروف الفبا (الف، ب، ...

یا g, b, ...) برای تفکیک منابع از یکدیگر استفاده شده است مانند: (حبیبی، ۷-۲۶: ۱۳۷۸ ب)

به دلیل ارجاع دادن به نام نگارنده منابع، فهرست آنها نیز بر مبنای اسم مؤلف و به ترتیب حروف الفبا تنظیم شده است. برای استفاده کافی است نام مندرج در پرانتز را براساس ردیف الفبایی در فهرست جستجو کرد. اگر چند منبع از نگارنده در فهرست موجود باشد، در مرحله بعد، از سال انتشار برای تشخیص منبع موردنظر کمک گرفته می‌شود. در صورت مشترک بودن سال، به حروف مندرج در کنار آن باید توجه شود.

هر ردیف از محتویات فهرست‌ها اعم از فارسی و لاتین به صورت زیر تنظیم شده است:

نام مؤلف یا گروه مؤلفین / نام اثر / نام مترجم یا گروه مترجمین / توضیحات / ناشر / تاریخ نشر.

در محل توضیحات معمولاً اطلاعاتی مشتمل بر موارد ذیل درج می‌گردد:

مشخصات کتاب یا مجله‌ای که مقاله از آن استخراج شده، توضیحات اضافی در مورد محتوای کتاب، جلدی از مجموعه چند جلدی کتاب که مورد استفاده قرار گرفته است.

علاوه بر ارجاعات ذکر شده، در متن تحقیق بعضاً پرانتزهای ارجاعی وجود دارد که در آنها پس از علامت پیکان () نام یکی از بخش‌های تحقیق آمده؛ این پرانتزها ارجاعات داخلی تحقیق هستند و نشان می‌دهد که برای فهم بهتر مطلب یا تکمیل آن می‌توان به بخش مورد اشاره مراجعه نمود.

در مورد تصاویر نیز، از آنجایی که زیرنویس آنها اشاره به محتوایشان دارد، مجالی برای ذکر محل و مرجع تصویر در متن تحقیق باقی نمانده است. از این رو، فهرست منابع تصاویر براساس شماره ردیف آنها با ذکر محل تصویر در انتهای هر یک از بخش‌های پنج‌گانه سطح سه ارائه می‌شود. تصاویر یا از منابعی اخذ گردیدند که نام منبع ذکر می‌شود و یا عکاسی شده‌اند که نام عکاس مندرج است.

درباره دیگرام‌های موجود در ابتدای بخش‌ها توضیح این موارد ضروری است. در انتهای مقدمه جهت روشن شدن ارتباط مطالب موجود در سه سطح با یکدیگر، دیگرام کل تحقیق تدوین شده است. آن قسمت در دیگرام مزبور که به هر یک از این سطوح مربوط می‌شود، جدا و در ابتدای هر سطح ارائه شده است. نمونه کوچک شده دیگرام هر سطح، در ابتدای هر بخش آن سطح مندرج می‌باشد و قسمتی از دیگرام که به آن بخش مربوط می‌شود، با رنگ دیگر مشخص شده است. از طریق رجوع به دیگرام‌های ابتدای هر بخش، ابتدای هر سطح و ابتدای کل تحقیق، خواننده می‌تواند ارتباط مطالب هر بخش را با سایر مطالب آن سطح یا مطالب موجود در کل تحقیق ارزیابی نماید.